

Книга 5. У серії “Гармонійний розвиток” це книга 4.
Косенко В. **1970 цікавинок.** – Ф.: Поліфаст, 2004 р. – 422 с.
ISBN 966-7758-21-4
ББК 94
К71

ВСТУП.

Людина – єдине природне створіння, яке має здатність творчо пізнавати світ, може вивчати багатогранні системи форм його існування й розвитку. А це неодмінно призводить до різнобарвного цікавого насиченого життя, до самовдосконалення, пошуку, а в багатьох випадках – до відкриття незвіданого.

Замість щойно вжитого слова “може” спочатку сіпнувся написати “бажає”, але і для сучасного суспільства в цілому, і для індивідуума зокрема це було б, на жаль, явною гіперболізацією.

Тож нагадаю одвічне питання, характерне для всіх епох існування людства: як розвинути пізнавальний інтерес особистості, правильно визначити подальші напрямки її розвитку та застосування знань.

І хоча ця книга призначена для незрівнянно ширшого кола допитливих, аніж “тандем” учитель-учень, все ж, ураховуючи мою педагогічну освіту, великий практичний вчительський досвід та прогнозуючи переважаючий загаль читачів, – даю невеликий шкільний екскурс. А Ви самі “перекиньте відповідні містки” від конкретного освітянського до глобального суспільного.

Експериментуючи в напрямку щойно акцентованого одвічного питання, наприкінці 70-х років ХХ-го століття в СРСР було здійснено розрізнення учнів початкових класів за рівнем інтелектуального розвитку. В багатьох школах було сформовано класи вирівнювання, звичайні класи і класи для дітей з високим рівнем інтелектуальних здібностей.

Пізніше, із середини 80-х років, на базі загальноосвітніх шкіл практикувалося створення проліцейних класів (математичні, біологічні, філологічні та ін.).

Вінцем широко розрекламованого вищим керівництвом держави курсу на диференціацію та індивідуалізацію навчально-виховного процесу стало масове відкриття так званих закладів освіти нового типу – гімназій, коледжів, колегіумів, технічних і спортивних ліцеїв тощо.

Проте аналіз діяльності цих закладів освіти не свідчить про зміну моделі організації та здійснення навчально-виховного процесу. Гармонійний розвиток юної особистості, максимальне розкриття її нахилів, задатків і творчих обдарувань, що задеклароване в концепціях розвитку цих закладів освіти, не забезпечується. Дитину, як і в масовій загальноосвітній школі, не навчають здійснювати самостійний пошук знань, приймати неординарні рішення в тій чи іншій ситуації, розвивати та використовувати набуті знання, вміння та навички в реальному житті. Тобто не йдеться про переорієнтацію навчання на основного його суб’єкта. Спостерігається та сама картина: насильне “накачування” учнів знаннями шляхом збільшення кількості годин на вивчення профільних предметів. Причому це робиться в основному через “зазубрювання” вже готового навчального матеріалу,

визначеного якимось професором чи академіком як пріоритетного та комусь із них (але не учням) чи необхідного, чи корисного, чи цікавого.

Зрозуміло, що головна причина того, що на сьогодні, мабуть, в жодній країні не досягнуто бажаного результату щодо потрібності дітям шкільних знань – це недолугі програми навчальних дисциплін, які дуже відірвані від практичних потреб людини. Адже, наприклад, в Україні явне спрямування майже всіх “основних” шкільних державних програм – це нереальне прагнення зробити кожного з дітей науковцем, “напихаючи” учнів незліченною кількістю цитат, дат, алгоритмів, “сухих” фактів, щось там значущих лише для вузько профільних спеціалістів. І, тішачи себе тим, що українці щорічно привозять із різних міжнародних шкільних олімпіад левову частку заслужених нагород, патріотично інтерпретуючи це як один із найвищих у світі рівнів шкільної освіти, Міністерство освіти і науки України й чути не хоче, що цей рівень знань потрібний незначному відсотку дітей.

А заслуги освіти в цьому мізерні. Адже статистично зрозуміло, що якщо всі п’ять мільйонів учнів країни навіщось будуть зубрити, скажімо, повні назви декількох сотень людських кісток/м’язів, імена/прізвища всіх мешканців Буркіна-Фасо чи “антарктидівську” мову, і налагодити чіткий механізм відбору кращих, то обов’язково знайдеться декілька, які будуть знати це на прекрасному “світовому” рівні.

Більше того: навіть оті одиниці, “доки” у “своїй” фізиці чи в біології, часто є абсолютними “нулями” в елементарних питаннях інших дисциплін. А щоб довести це, спитайте того економіста формулу різниці квадратів двох чисел, математика – про те, що вивчає органічна хімія, хіміка – чи правильно, що Місяць – це зірка, астронома – хто написав вірш “Каменярі”, літератора – чи є жінки, котрі стрибають у висоту на два метри, а знавця спорту – про девальвацію ...

До чого ведуть? Від чого бажаю застерегти? Щоб не “штампувались” односторонні люди. Бо може статися так, як відверто та злякано за своє подальше (після завершення кар’єри) життя визнала в інтерв’ю одна наша сучасна українська естрадна співачка (не Софія Ротару, але, як дехто її назвав, “золотий голос України”): що, крім співу, вона абсолютно нічого в цьому житті робити не вміє ...

Ще одна причина існування безлічі проблем сучасної школи – кадрова: це вчитель, який ще зі студентської лави “запроектований” лише як ретранслятор знань у їх вузькому “діапазоні”. І про це – детальніше.

Ще змалку я інтуїтивно відчував, а надалі це підтвердилося життєвими спостереженнями, що вузька спеціалізація вчителя-фахівця не йде на користь ні його іміджу, ні його вихованцям-дітям. Адже коли педагог знає лише специфічно своє, навіть досконало, – і більше нічого, то вдумливі учні рано чи пізно зададуться питанням: а чому ж ми, “страждальці”, повинні розбиратись у десятках “азів” найрізноманітніших наук, у тому числі й у його “коніку”, а наш “ментор” і пальцем не поворухне, щоб оволодіти хоча б мінімумом знань навіть у споріднених до його спеціальності шкільних дисциплінах, не говорячи вже про інші теми, які “далекі” від його впадовань?

Тож головною метою моїх тодішніх записів була підготовка себе самого до творчого вчителювання. Бажав: а) і всебічно збагачуватися, намагаючись уже тоді відійти від, на жаль, стандартного для більшості людей способу життя, як кажуть

росіяни: “день да ніч – сутки прочь”. Причому робив таке (та й зараз прагну до цього) не насильно, а дійсно із щирими бажанням та цікавістю; б) і щоб учні бачили мене не лише як “сухого” математика, який за “своїми” формулами, квадратами та синусами начебто нічого іншого не помічає.

Я впевнений, що володіння вчителем певною частиною основних понять, ідей не лише у своєму “кровному” улюбленому навчальному предметі, а й в інших, розуміння властивостей, взаємозв'язків хоча б на ознайомлювальному рівні, буде корисним йому (та й його вихованцям) ще хоча б із таких трьох причин:

а) тоді він чіткіше уявлятиме місце його науки в усій системі знань людства та її потрібність для пересічного громадянина;

б) тоді він, не ідеалізуючи свої педагогічні здобутки, спокійніше, співчутливіше, більш приземлено буде ставитися до своїх вимог до учнів. Скажімо – до кількості домашніх завдань чи до рівня знань дітей;

в) та й його життя заграє значно цікавішими-веселішими барвами.

У контексті сказаного пропоную жартівливе заочне “змагання” між мною та Вами: порахуйте, відомості зі скількох тем “1970 цікавинок” Ви прочитаєте з інтересом, додайте своє улюблене (наприклад, я майже не згадую політику, бо індіферентний до неї, архітектуру, армію, ігрові види спорту та безліч іншого) та визначте, хто ж цікавиться більшою кількістю напрямків – я чи Ви.

До речі: я все своє педагогічне життя мінімум двічі на рік, на традиційних так званих учительських конференціях у серпні та в січні дивувався: а з якою метою вони проводяться? У тому числі – так звані предметні секції, де нудно, “для галочки”, обговорюються суто вузькопрофільні речі. І там мені ніколи жодного разу не було ні цікаво, ні корисно. Тож пропоную, наприклад, відділу освіти зробити ось так, навіть спочатку адміністративно-примусово: запрошувати туди декількох фахівців інших, здебільшого не споріднених наук (наприклад, до нас, математиків – біолога, географа, літератора, історика), сьогодні – одних, наступного разу – інших, щоб кожний з них за, скажімо, 15 хвилин (увага – лише п'ятнадцять! Якщо злякає це число, то хай буде 30) виклав певні основи знань зі свого навчального предмету. І тоді, навіть відводячи на кожній конференції на це лише годину-другу, щорічно ми слухали б мінімум із десятків інших колег. А за п'ять років? А за 25?... І якщо перші роки на початковій стадії можна це проводити, обмежуючись лише пасивним слуханням, то в перспективі для пробудження відповідальності можна було б влаштовувати слухачам навіть якісь екзамени або хоча б символічні заліки. І якщо думаєте, що все одно забудеться таким чином почуте, але не підкріплене практикою, то врахуйте, що майже щорічно Вам будуть нагадувати й нагадувати ці “ази” інших наук. А це вже перша ознака того, що, починаючи десь із підсвідомості, значна частина знань поступово все ж скомпонується-“уляжеться”, а при потребі – і відтвориться.

Скажете: а навіщо пропоную таку зараз “немодну” пропозицію примушування-декларування-насаджування ідей розвитку? Хіба кожний педагог не може самотужки ознайомитися з програмами інших навчальних предметів!?

В ідеалі Ви маєте рацію. А на практиці

По-перше, тоді мені, дилетанту, значно важче буде не те, що за 15-30 хвилин, а й за багато днів зрозуміти, що там, “у чужині”, є важливим, а що – другорядним.

По-друге, тоді значна кількість учителів буде підсвідомо знову прагнути лише до того, що їй до вподоби, що їй дасться без додаткових розумових зусиль.

А, по-третє, самоплинний підхід безперспективний хоча б із огляду на нерозуміння цієї проблеми більшістю сучасних педагогів та у зв'язку з цим – традиційна вчительська несвідомість у самопідготовці.

Ось, шановний читачу, і перший Ваш “пробний камінь” позаду. Адже якщо Ви, навіть не згоджуючись із дечим написаним тут, все ж дочитали до цього місця, то у Вас вочевидь достатньо і терпіння, і толерантності, і навіть далекоглядності, щоб дійти і до останньої сторінки цієї збірки.

ПРО КНИГУ.

Чому ця книга названа саме так, “1970 цікавинок”? Я протягом тривалого часу, а це здебільшого з 1965-го по 1975-й роки (тобто 1970-й ± декілька років) із сотень виданих тоді та прочитаних мною книг, газет, журналів виписував те, що вважав цікавим та корисним для себе. А з того значно більшого обсягу виписок була відібрана та штучно заблокована саме така умовна кількість окремих повідомлень, для чого доводилося навіть компонувати до 30-ти різних повідомлень під одним порядковим номером.

І знову підкреслю головну розвиваючу мету книги: я бажаю агітувати читачів не “зациклюватися” лише на своєму фахові, навіть якщо думаєте, що він неперевершено цікавий, а розширяти світ свого пізнання. Це – для того, щоб Ваше життя не звелось до з дня в день, з року в рік одноманітного натискування Вами на одну й ту само кнопку, чи копірсання у двох-трьох вузько специфічних фоліантах, чи, якщо Ви виконуете фізичну роботу, то – наступання на лопату чи на граблі, навіть якщо Ви – фанат цього діяння.

Тому я мрію, щоб і розподіл книги на дві частини – “лірикам” (це до цікавинки № 979 на сторінці 254) та “фізикам” (від 255-ої сторінки – і далі) – був лише умовним. Та й переконаний, що в кожному з 45-ти розділів цієї книги є вкраплення й того, й іншого. І хочу, щоб Ви зацікавилися обома частинами. Якщо ж хтось відразу чимось знехтує, то, швидше за все, це буде означати, що він поки що не прислухався до моїх закликів бути людиною широкого кругозору.

А згадка “ліриків” та “фізиків” тут є доцільною ще й тому, що саме у сімдесяти роки ХХ-го століття на шпальтах багатьох видань велася довга та бурхлива дискусія, яким бути, як жити та витратити енергію: чи прагматично, обмірковано, чи віддавати перевагу емоціям, інтуїції, натхненню? Чи бути вузьким спеціалістом, чи прагнути пізнати світ глибше та ширше? Між іншим, врешті-решт в основному дійшли до такого “спільного знаменника”: все потрібно гармонійно поєднувати, до чого я вперто закликаю Вас.

...

Також не гарантую дослівного наведення уривків чи бездоганність своїх інтерпретацій. Бо я часто відразу змінював текст для того, щоб там виділити, на мою думку, найсуттєвіше. Переробляв-доповнював багато чого ще хоча б і тому, що здогадувався: коли читатиму це в майбутньому, то без додаткових пояснень інколи самому буде не зрозуміло, про що була мова. Адже дуже часто навіть дослівний уривок,

але без додаткових пояснень висмикнутий з контексту книги, стає незрозумілим або навіть спотворюється до невпізнання. До речі, останнім нюансом надто часто користуються й пародисти, і критики, і працівники ЗМІ, та, що особливо прикро, – політики.

Ще одна причина зміни авторських текстів – це те, що я вимушений уніфікувати різні записи на сумнівну вимогу тих, хто допомагав редагувати книгу. Приміром, в якому б вигляді не наводили автори імена-по-батькові-прізвища (чи повні, чи скорочені) відомих людей, я даю це, як правило, в такому вигляді: перед прізвищем – лише перша літера імені.

Між іншим, про “традиційне – не традиційне” подання матеріалу. Дехто з рецензентів невдоволений тим, що я часто коментую виписки. Їх аргумент: “Якщо з чимось не згодний, то такого взагалі не уводь у книгу”. Категорично не розумію такого. Адже я намагався дати умовний якомога повніший зріз того, про що писали, на що “педаливали” джерела інформації в 70-ті роки ХХ-го століття, а не розказати лише про те, що сподобалося впоряднику. А вже справа читача – згоджуватися чи ні з моїми відгуками-коментарями.

А один консультант стверджував, що мої коментарі про зміст уривків із книг, а також мої думки про джерела інформації тут зайві, навіть неприпустимі, та, мовляв, можуть мати місце лише в формі окремого листа та надсилатися персонально автору, без оприлюднення. Не бачу в цьому логіки. Чому читач не повинен знати мої хай і суб’єктивні, навіть інколи дилетантські, але все ж враження від прочитаного та про його автора?

...

Пропоную критично відноситися до змісту значної кількості цих цікавинок. Це – зовсім “не істина в останній інстанції”. Якщо у Вас виникне потреба щось звідси серйозно використати, то спробуйте перевірити факти ще й в інших джерелах інформації. Розглядайте ці записи лише як поштовх до уточнення. Адже 99% усього цього почерпнуте не з наукових трактатів, а з популяризованих книг. А для того, щоб привабити читача, навіть вже в ті часи автори багатьох видань надто часто свідомо чи ненавмисне пересмикували-спотворювали відомості А відповідальних за справу совісних інтерпретаторів на кшталт літописця Нестора, лексикографа-етнографа Даля, математика-фізика Перельмана, хіміка Василеги, як не прикро констатувати, надто мало.

І це стосується не лише історії, ХХ-го століття чи конкретно 1970-х років, коли в СРСР ще існували усілякі соціалістичні гальма-фільтри, як от: художні ради, офіційні опоненти, вимоги до вчених ступенів авторів тощо. Це має безпосереднє відношення й до сучасного видавничого стану, коли хто-завгодно друкує що-завгодно, а також коли бурхливим цвітом бувають усілякі хіроманти, проповідники, віщуни, гороскопи, НЛЮ та інші дурниці. Коли для сенсацій, для розважальності, для всілякої “привабливої” нісенітничі, а також, до речі, на догоду “сильним людям світу цього” не лише єдина остання шпальта, як колись було в радянській газеті “Труд”, а майже всі повідомлення чи радіо, чи газет, чи телепередач, від першого до останнього слова, повністю скомпоновані з "полунички" чи з "жовтих качок". Для підтвердження того, що все треба перевіряти, я декілька разів навмисне

свідомо даю поряд взаємно виключаючі твердження, взяті з різних джерел інформації, наприклад: 95-96; 1346-1347; 1448-1450.

Ті моменти, де бере сумнів щодо правоти автора, часто позначені або значком (??), або репліками типу “не вірю!”

...

ЕПІЛОГ.

1) Із радістю констатую, що вже перші читачі книги – рецензенти – одноголосно стверджують, що ця книга спонукала їх до аналізу, пошуку. А це означає, що головну мету, поставлену мною при написанні книги, – поштовх до мислення, розвитку – мабуть, буде досягнуто.

2). У цьому першому виданні книги фахівці знайдуть деякі недоліки або навіть і помилки. Тому пропоную розглядати цей тираж як чорновий варіант, а наступні видання готувати до друку вже разом із Вами, для чого прошу надсилати мені зауваження, уточнення, виправлення.

Також я готовий до того, що в наступних виданнях “1970 цікавинок” хтось із авторів тих книг, які тут перераховані, з якоїсь причини може взагалі заборонити використовувати уривки з його твору.